

زنگ خطر غیراقتصادی شدن تولید پسته در کشور

دغدغه جدی باغ‌داران پسته‌کار از قیمت جاری محصول در بازار

♦ دکتر رضا صداقت^۱

عضو هیئت‌علمی اقتصادی پژوهشکده پسته کشور

در بازار داخلی، هزینه بازاریابی و سود واسطه‌های بازار است که گاهی ممکن است تا دو برابر قیمت عمده فروشی در بازار داخلی هم برسد. قیمت پسته تر نیز تابع قیمت پسته خشک در بازار عمده فروشی، عرضه و تقاضای پسته تر در بازار داخلی، هزینه‌های بازاریابی و سود واسطه‌ها است. در سال جاری باغ‌داران از قیمت پسته پیشنهادی خریداران به شدت ناراضی هستند، چون قیمت فعلی پسته از قیمت متوسط دو سال گذشته کمتر است، درحالی‌که هزینه تولید پسته طی دو سال اخیر تقریباً دو برابر شده است. همان‌طور که گفتیم قیمت پسته در بازار عمده فروشی تابع قیمت جهانی و نرخ تبدیل ارز حاصل از صادرات به ریال است. طی سال‌های اخیر قیمت جهانی پسته روند ثابتی و گاهی نزولی را دنبال کرده است که دلیل آن روند فزاینده تولید و عرضه پسته در بازار جهانی و تورم پایین در بازارهای جهانی محصول است. پیمان‌سپاری ارزی هم سبب شده است تا نرخ تبدیل ارز صادراتی همواره تحت کنترل و در سطحی پایین‌تر از نرخ ارز بازار آزاد قرار گیرد. هزینه فزاینده تولید پسته نیز تحت تأثیر تورم بالای اقتصاد ایران و تغییر شرایط اقلیمی و آبی و خاکی می‌باشد که در سال‌های اخیر این تغییرات نسبتاً شدید بوده و باغ‌داران را متحمل هزینه‌های بیشتری برای مقابله با آن نموده است. بر اساس آمارهای منتشر شده توسط وزارت جهاد کشاورزی و انجمن پسته ایران، میانگین تولید در هکتار در کشور در سال‌های اخیر به حدود ۵۰۰ کیلوگرم رسیده است. میانگین هزینه تولید در هکتار با مدیریت معمولی برای دستیابی به عملکرد متوسط ۵۰۰ کیلوگرمی، حدود ۲۰۰ میلیون تومان در هکتار در سال است. با در نظر گرفتن قیمت فروش متوسط هر کیلوگرم پسته حدود ۴۰۰ هزار تومان، سود خالص تولید پسته

این روزها فصل برداشت طلای سبز در ایران آغاز شده است. به‌طورمعمول، باغ‌داران پسته‌کار پسته خود را به دو شکل پسته تر (کال و یا رسیده) و یا پسته خشک به بازار مصرف عرضه می‌کنند. به دلیل فقدان شبکه رسمی توزیع پسته، اطلاعات دقیقی از سهم عرضه پسته تر در بازار وجود ندارد، ولی آنچه مسلم است، سهم آن نسبت به عرضه پسته خشک خیلی کمتر می‌باشد. معمولاً باغ‌داران پسته‌کار خرده‌مالک و بیشتر در استان‌های تازه پسته‌کاری شده، پسته خود را به‌صورت تر عرضه می‌کنند. از جمله علل اصلی عرضه پسته تر را می‌توان، نبودن امکانات فرآوری و انبارداری مناسب، بی‌دردسری بودن فروش پسته تر و نیاز مالی و فوری باغ‌داران خرده‌مالک به پول پسته فروخته شده برای پرداخت بدهی‌های سال زراعی گذشته و یا تأمین منابع مالی برای مدیریت باغ در سال زراعی پیش رو دانست و البته در هر منطقه دلایل مختلف دیگری هم می‌تواند باشد که ویژه آنجاست؛ برای مثال در برخی مناطق متأسفانه نامنی و دزدیده شدن محصول در باغ به‌عنوان یک دغدغه مهم تبدیل شده و باغ‌داران تشویق می‌شوند تا محصول خود را هر چه زودتر و حتی به صورت کال (نرسیده) برداشت نموده و عرضه کنند. در کشور ما قیمت پسته چه به صورت تر و یا خشک در بازار آزاد تعیین می‌شود و متولی خاصی برای تعیین قیمت ندارد. قیمت پسته خشک در بازار عمده فروشی داخلی، تابع عرضه و تقاضای داخلی و جهانی و قیمت جهانی پسته و نیز نرخ تبدیل ارز خارجی به ریال می‌باشد. قیمت پسته خشک در بازار خرده‌فروشی داخلی تابع قیمت پسته عمده فروشی، عرضه و تقاضا

با عملکرد متوسط صفر می‌باشد. البته هزینه‌های تولید در نظر گرفته شده صرفاً هزینه جاری سالیانه می‌باشد که اگر هزینه سرمایه‌گذاری مربوط به سال‌های قبل از ثمردهی پسته محاسبه شود، هزینه تولید خیلی بیشتر از این مقدار خواهد شد. بنابراین آنچه به عنوان آستانه تولید اقتصادی به میزان ۵۰۰ کیلوگرم در هکتار محاسبه شده صرفاً برای باغ‌های پسته متمر و بیشتر باغ‌های قدیمی است. طبیعی است آستانه تولید اقتصادی برای هر گونه سرمایه‌گذاری جدید بیشتر از این مقدار و بر اساس برآوردهای انجام شده، به میزان تقریبی ۱۰۰۰ کیلوگرم در هکتار محصول است. بنابراین برای هر گونه سرمایه‌گذاری جدید، باغ‌داران بایستی توجه داشته باشند که صرفاً اگر پتانسیل تولید متوسط هر ساله پسته در آن منطقه بیشتر از ۱۰۰۰ کیلوگرم در هکتار پسته خشک باشد، نسبت به تولید پسته اقدام نمایند، در غیر این صورت سرمایه‌گذاری توجیه اقتصادی در بلندمدت ندارد. تحقیقات اقتصادی در سال‌های اخیر در واحد

کشاورزی برای تکمیل زنجیره ارزش محصول پسته، گسترش بازار با تأکید بر توسعه بازار داخلی و تنوع بخشی به محصولات جانبی و تکمیلی پسته. برنامه ریزی و ساماندهی به شبکه توزیع پسته و کاهش دلالی به روش سنتی و افزایش فروش مستقیم از تولیدکننده به مصرف کننده نهایی در بازار داخلی با واسطه‌گری تعداد محدود شرکت‌های بازاریابی دارای اعتبار و صلاحیت، نیز بایستی در دستور کار قرار گیرد.

در راستای تکمیل زنجیره ارزش و توسعه بازار داخلی و صادراتی می‌توان از ظرفیت بالقوه و بلااستفاده کشاورزی قراردادی استفاده نمود که لازم است تا متولیان بخش کشاورزی با استفاده از تجارب ارزنده جهانی برای توسعه کشاورزی قراردادی برنامه ریزی علمی و کارشناسی نمایند، ۵- نظارت جدی بر بازار نهادهای کشاورزی بویژه کودها و سموم کشاورزی به گونه‌ای که کیفیت این نهادهای برای باغ داران تضمین گردد.

۶- نظارت مداوم بر فرایند توزیع اعتبارات کشاورزی به گونه‌ای که وام‌های کشاورزی عادلانه و با اندک هزینه پنهان بین متقاضیان توزیع گردد و نظارت تا مرحله آخر که مصرف وام دریافتی در بخش کشاورزی است نیز ادامه یابد تا فرار اعتبارات از بخش کشاورزی به حداقل مقدار ممکن برسد و سبب بهبود بهره‌وری تولید پسته گردد.

مجموعه اقدامات گفته شده اگر به خوبی مدیریت شوند، می‌توانند در میان مدت و بلندمدت مشکل غیراقتصادی شدن تولید را رفع کرده و دغدغه تولیدکنندگان و صادرکنندگان پسته را مرتفع سازند و پسته ایران همچنان تا سال‌ها در بازار جهانی بتواند در جایگاه شایسته خود بماند و منشأ درآمد، اشتغال و ارزآوری برای اقتصاد کشور باشد.

البته شایان ذکر است که مشکل کمبود کمی و کیفی منابع پایه از جمله آب و خاک کشاورزی و تغییرات شدید اقلیمی، همچنان در صدر مشکلات تولیدکنندگان پسته در اغلب مناطق پسته‌کاری کشور می‌باشد و تأثیر آن بر تولید اقتصادی و بقای بلندمدت صنعت پسته کشور غیرقابل انکار است که بایستی به طور جداگانه و کاملاً علمی و کارشناسی، موضوعات مربوط به آن تحلیل و برای رفع چالش‌های مربوطه برنامه ریزی و اقدام لازم صورت پذیرد. ♦♦

۵- بر اساس تحقیقات انجام شده، بازدهی سالیانه سرمایه‌گذاری در تولید پسته کمتر از ۲۰ درصد است و با توجه به سود بالای ۲۰ درصدی اغلب تسهیلات بانکی در دسترس، باغ داران بایستی سعی کنند تا هزینه‌های مدیریتی باغ را از محل درآمد سالیانه و یا ۳ ساله باغ خود، در قالب بودجه تهیه شده تأمین نمایند و از دریافت تسهیلات بانکی یا سود بالای ۲۰ درصد برای تأمین هزینه‌های مدیریتی باغ اجتناب نمایند. دولت و بویژه وزارت جهاد کشاورزی هم وظایفی به عهده دارد تا به باغ داران برای برون رفت از این وضعیت نامساعد کمک کند. از جمله اقداماتی که بایستی توسط دولت و دستگاه‌های متولی پسته صورت پذیرد عبارتند از:

۱- تلاش برای کنترل تورم در سطح ملی و کاهش هزینه تولید پسته و سایر محصولات تولیدی بخش کشاورزی،

۲- برنامه ریزی برای تدوین بسته حمایت مالی از تولیدکنندگان پسته بویژه کشاورزان خرده مالک و فقیر که می‌تواند شامل یارانه بیشتر به انواع نهادهای تولید، یارانه به بیمه جامع پسته، یارانه به وام‌های کشاورزی و سایر انواع حمایت‌ها که بتواند هزینه تمام شده پسته را کاهش دهد،

۳- حمایت از صادرات پسته به عنوان مهم‌ترین ضرورت فوری فعلی، حذف پیمان‌سپاری ارزی و امکان برگشت کامل ارز حاصل از صادرات پسته و تبدیل آن در بازار با نرخ بازار آزاد و همچنین حذف انحصار در واردات و اجازه دادن به صادرکنندگان که بتواند در قبال صادرات، کالاهای مورد نیاز کشور را وارد کنند،

۴- برنامه ریزی دولت و دستگاه‌های متولی بخش

اقتصادی پژوهش‌شکده پسته نشان داد که قریب ۷۰ درصد باغ داران پسته کار در استان کرمان که اغلب خرده مالک و دارای شرایط نامساعد از نظر منابع پایه آب و خاک هستند و در مجموع حدود ۳۰ درصد از سطح زیر کشت پسته را دارند؛ یعنی در هکتار کمتر از میانگین یعنی کمتر از ۵۰۰ کیلوگرم عملکرد دارند. بنابراین در آستانه تولید غیراقتصادی بوده و یا به طور کامل غیراقتصادی هستند. دلیل بقای تولید توسط این گروه از باغ داران عبارتند از: نخست امید به آینده بهتر. دوم از آنجا که حداقل ۳۰ درصد هزینه جاری تولید سهم نیروی کارگری است و معمولاً کشاورزان خرده مالک خودشان کار می‌کنند، لذا دستمزد نیروی کار عملاً نصیب خودشان می‌گردد.

ادامه روند و سیاست‌های گذشته، سبب خواهد شد تا تولید پسته در بیشتر مناطق پسته‌کاری استان کرمان و به طریق مشابه سایر مناطق پسته‌کاری کشور غیراقتصادی شود. برای رهایی از این شرایط نامساعد و رفع دغدغه تولیدکنندگان پسته، بایستی اقداماتی توسط خود باغ داران و یا دولت صورت پذیرد. از جمله اقدامات مهم که بایستی باغ داران پسته کار دنبال کنند عبارتند از:

۱- تلاش برای استفاده از علم، تحقیقات و فناوری‌های جدید و افزایش عملکرد در هکتار از طریق اعمال مدیریت علمی،

۲- باغ داران بایستی تلاش کنند تا مدیریت اقتصادی تولید و استفاده اقتصادی از نهادهای کشاورزی را جدی بگیرند و هزینه‌های خود را بهتر مدیریت کنند و سعی کنند عالمانه و اقتصادی هزینه کنند و از صرف هر گونه هزینه، بدون اطمینان از کسب منافع بیشتر پرهیز نمایند،

۳- ثالثاً باغ داران بایستی سطح زیر کشت خود را متناسب با مقدار آب کشاورزی در دسترس تنظیم نمایند تا هم در هزینه‌های مدیریت باغ صرفه‌جویی شود و هم بهره‌وری خود را ارتقا بخشند،

۴- باغ داران بایستی، مدیریت مالی با اولویت کاهش هزینه تولید داشته باشند و انضباط مالی را رعایت نمایند. برای این منظور استفاده از دفاتر حسابداری ساده باغ و تهیه و اجرای بودجه کوتاه‌مدت سالیانه و میان مدت ۳ ساله توصیه می‌گردد،